

บทคัดย่อ

จุลชีพเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดแรกที่เกิดขึ้นบนโลกและต่อมาได้วิวัฒนาการกลายเป็นสิ่งมีชีวิตชั้นสูง คือ พืช สัตว์ และมนุษย์ มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์จากจุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติอย่างกว้างขวางมาเป็นเวลานาน ทั้งใช้เป็นอาหาร ใช้ในการผลิตอาหาร เครื่องดื่มและยารักษาโรค ใช้ในอุตสาหกรรมเคมีและการเกษตร รวมทั้งใช้ในการกำจัดขยะและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมด้วย

หลังจากมนุษย์ค้นพบวิธีการดัดแปลงโครงสร้างในระดับเซลล์ของสิ่งมีชีวิต มนุษย์ได้ใช้เทคโนโลยีชีวภาพดัดแปลงพันธุกรรมของจุลชีพเพื่อให้จุลชีพมีคุณลักษณะและ/หรือคุณสมบัติแตกต่างไปจากที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติเพื่อให้จุลชีพดังกล่าวผลิตสารใหม่หรือมีประสิทธิภาพในการทำงานและ/หรือผลิตสารต่าง ๆ มากขึ้นกว่าเดิม ประโยชน์ใหม่ที่มนุษย์ได้รับจากจุลชีพดัดแปลงพันธุกรรมทำให้จุลชีพกลายเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรเช่นเดียวกับสิ่งประดิษฐ์อื่นของมนุษย์ และมนุษย์ยังคงเข้าไปแทรกแซงโครงสร้างทางพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตอื่นรวมทั้งพืช สัตว์ และมนุษย์ด้วยกันต่อไป และใช้เทคโนโลยีชีวภาพสกัดและผลิตสารชีวภาพของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ออกมา โดยใช้กฎหมายสิทธิบัตรเป็นเครื่องมือให้สิทธิเด็ดขาดในสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้น แต่ปัจจุบันนี้ขอบเขตของกฎหมายสิทธิบัตรและแนวทางปฏิบัติของสำนักงานสิทธิบัตรในประเทศต่าง ๆ เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองการประดิษฐ์เกี่ยวกับจุลชีพนั้นยังมีความแตกต่างกันและให้ความคุ้มครองในระดับที่แตกต่างกัน

จากการศึกษาและวิเคราะห์กฎหมายสิทธิบัตรและแนวทางปฏิบัติของสำนักงานสิทธิบัตรในประเทศต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา (ความตกลงทริปส์) ไม่ได้บังคับให้ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกจะต้องให้ความคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์จุลชีพที่เกิดจากเทคโนโลยีชีวภาพในระดับเดียวกันและความตกลงทริปส์ก็ไม่ได้ให้ความหมายของคำว่า “จุลชีพ” และ “การประดิษฐ์” ไว้ จึงทำให้ประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลกมีอิสระที่จะให้ความหมายของคำดังกล่าวเพื่อกำหนดขอบเขตการให้ความคุ้มครองของประเทศตนแตกต่างจากประเทศอื่นได้

แม้ว่าพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 มาตรา 9 (1) จะบัญญัติว่าจุลชีพและส่วนประกอบส่วนหนึ่งส่วนใดของจุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติกรมทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยถือว่าการประดิษฐ์เกี่ยวกับจุลชีพสามารถขอรับสิทธิบัตรได้เช่นกัน โดยหากพิจารณาแล้วเห็นว่าการประดิษฐ์นั้นมีความใหม่ มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น และสามารถประยุกต์ในทางอุตสาหกรรมก็จะออกสิทธิบัตรให้ ดังนั้น กฎหมายสิทธิบัตรของประเทศไทยจึงสอดคล้องกับความตกลงทริปส์ ส่วนการที่กรมทรัพย์สินทางปัญญามีขอบเขตการให้ความคุ้มครองแคบกว่าสำนักงานสิทธิบัตรของประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยไม่ให้ความคุ้มครองแก่จุลชีพและส่วนประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของจุลชีพที่เกิดขึ้นเองและ/หรือมีอยู่ตามธรรมชาติ หรือเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่มีคุณลักษณะและ/หรือคุณสมบัติเหมือนหรือเหมือนในนัยสำคัญกับสิ่งดังกล่าวที่เกิดขึ้นเองและ/หรือมีอยู่ตามธรรมชาติ นั้น สามารถกระทำได้นี้เนื่องจากความตกลงทริปส์เป็นเพียงมาตรฐานขั้นต่ำที่ไม่ได้กำหนดกรอบในการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน ในเมื่อประเทศไทยสามารถพิสูจน์ให้เห็นว่าได้ให้ความคุ้มครองจุลชีพที่เกิดจากเทคโนโลยีชีวภาพเช่นกันแม้ในระดับที่ต่ำกว่าประเทศที่พัฒนาแล้วก็ไม่ถือว่าเป็นการละเมิดต่อความตกลงทริปส์

ความตกลงระหว่างราชอาณาจักรไทยและญี่ปุ่นสำหรับความเป็นหุ้นส่วนเศรษฐกิจ (ความ ตกลงเจโทรปา) ฉบับลงวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2550 ข้อ 130 วรรคสาม ที่ระบุว่า “ภาคีแต่ละฝ่ายจะต้องให้ความมั่นใจว่าคำขอรับสิทธิบัตรใด ๆ จะไม่ถูกปฏิเสธด้วยเหตุผลเพียงอย่างเดียวว่าสารที่ขอถือสิทธิในคำขอนั้น เกี่ยวข้องกับจุลชีพที่เกิดตามธรรมชาติ” นั้นประเทศญี่ปุ่นไม่ได้เรียกร้องให้ประเทศไทยจะต้องออกสิทธิบัตรในจุลชีพที่มีอยู่ตามธรรมชาติให้แก่บุคคลสัญชาติญี่ปุ่น รวมทั้งความตกลงดังกล่าวก็ไม่มีผลผูกพันให้ประเทศไทยต้องแก้ไขมาตรา 9 (1) ของพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ให้มีถ้อยคำเช่นเดียวกับความตกลงทริปส์ข้อ 27.3 (บี) ด้วยพันธกรณีที่ประเทศไทยมีอยู่ตามข้อตกลงดังกล่าวมีอยู่เพียงประการเดียว คือ ผู้ตรวจสอบของไทยจะต้องไม่ปฏิเสธคำขอรับสิทธิบัตร ที่เกี่ยวกับจุลชีพของบุคคลสัญชาติญี่ปุ่นด้วยเหตุผลประการเดียวว่าเกี่ยวข้องกับจุลชีพที่เกิดตามธรรมชาติ แต่จะต้องให้เหตุผลอื่นตามกฎหมายประกอบ เช่น สิ่งที่ยอมรับความคุ้มครองไม่ใช่การประดิษฐ์ตามกฎหมายสิทธิบัตรไทย หรือเป็นกรณีที่ขาดความใหม่ หรือไม่มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น

การที่คู่มือตรวจสอบคำขอรับสิทธิบัตรของกรมทรัพย์สินทางปัญญาที่ออกมาเมื่อกลางปี พ.ศ. 2550 ได้กำหนดขอบเขตของการประดิษฐ์เกี่ยวกับจุลชีพที่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้ตาม มาตรา 9 (1) แต่ยังไม่มีการเผยแพร่ต่อสาธารณชนจึงมีโอกาสดังกล่าวที่จะถูกโต้แย้งจากประเทศญี่ปุ่นได้ ตลอดเวลา ดังนั้น จึงสมควรให้มีการเผยแพร่คู่มือการตรวจสอบดังกล่าวเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการปฏิบัติงานของกรมทรัพย์สินทางปัญญา และเพื่อเป็นการปฏิบัติตามความตกลงเจเนวาด้วยความสุจริต